

OKTOBERE 2025

FOOD JUSTICE LETLAKALA LA DINTLHA:
CLIMATE CHANGE ACT

Go Diriša Molao wa Phetogo ya Tlelaemete go Bopa Tshepedišo ya Dijo ya Toka le Kgotlelelo Afrika Borwa

Matseno

Ka Matšhe 2024, Afrika Borwa e tšere kgato ya bohlokwa leetong la yona la maano ka go hlongwa ga Molao wa Phetogo ya Tlelaemete. Bjalo ka molao wa pele wa mohuta wa ona, Molao o hloma motheo wa semolao wa kamoo mmušo o swanetšego go arabela ka gona mathateng a tlelaemete mo maemong a bosetšhaba, a profense le maemong a selegae. Molao o hlalosa dinyakwa tša maano a karabelo ya tlelaemete, mekgwa ya go fetofetoga le maemo, le dipakane tša mafapha tša go fokotša dikgase, tšeo di tlogo go bopa tsela ya tlhabollo ya naga ye mengwageng e tlogo. Tshepedišo ya dijo ya Afrika Borwa e kotsing e kgolo ya dikgateletšo tša tlelaemete tša go swana komelelo, mafula, le maphoto a phišo. Ka nako e swanago, ke sebaki se segolo sa dikgase tše di bakago diphetogo tša tlelaemete. Ka fao, go bohlokwa kudu go netefatsa gore phethagatšo ya Molao e akaretša lenaneo le le tiilego le la toka la tshepedišo ya dijo - mabapi le kamoo dijo di tšweletšwago ka gona, di abjago, di fihlelelwago, le go jewa.

Letlakala le la dintlha le fana ka ditšhišinyo tša kamoo lenaneo la tshepedišo e tiilego le ya toka ya dijo le ka tšwetšwago pele ka tlase ga Molao wa Phetogo ya Tlelaemete. Ke bohlokwa gore ditlhoko le mantšu a bao ba thekgago tshepedišo ya dijo letšatši le lengwe le le lengwe - balemi, bašomi tshepedišong ya dijo (go tloga dipolaseng go ya difemeng), basadi ba go šoma, barei ba dihlapa, barekiši ba maemo a tlase, le malapa - di bopa phethagatšo ya Molao. Ka gona, letlakala la dintlha le hlalosa dikarolo tša bohlokwa tša Molao, le ditsela tšeo mafapha a a ka di šomišago go tšwetša pele lenaneo la tshepedišo e tiilego le ya toka ya dijo.

Le thoma ka go hlalosa kamano magareng ga tshepedišo ya dijo le diphetogo tša tlelaemete mo Afrika Borwa, le dikgokagano le dihlopha tša go fapana. Letlakala la dintlha le hlalosa tše dingwe tša dikarolo tša bohlokwa tša Molao le ka fao o šomago, pele le hlalosa tše dingwe tša dikgato tša bohlokwa tša tshepedišo ya dijo e tiilego le ya toka yeo balemi, bašomi ba rulagantšwego, bašomi ba go ikemela, basadi ba go šoma, mekgatlo ya setšhaba, le setšhaba ka kakaretšo ba ka di emelago (fela ga di felele fa). Ka baka la se, letlakala la dintlha le hlaloša ditokišetšo tša bohlokwa tša Molao le ka fao mafapha a ka tsenyago letsogo le go šomiša ditokišetšo tše bakeng sa tshepedišo ya dijo ya go šireletša tlelaemete yeo e

thekgwago ke ditokelo le mantšu a bao ba angwago ke diphetogo tša tlelaemete le go go hloka toka ga tshepedišo ya dijo.

Phetogo ya tlelaemete le Tshepedišo ya dijo: Bohlokwa bja Molao go Mafapha a go Fapafapana

Tshepedišo ya dijo ya Afrika Borwa e tšea karolo ye kgolo go diphetogo tša tlelaemete, gomme e ikarabela ka tekanyo ya 20% ya tšweletšo ya dikgase intasteri ya temo, mekgwa ya tšhomišo ya makhura, le taolo e fošagetšeng ya ditšhila. Tshepedišo ya dijo gape e kotsing ya diphetogo tša tlelaemete, komelelo, mafula, le go hlatloga ga dithemphereitšha. Dilo tše di šetše di ama tšweletšo ya mafela le korong le diphetogo tša mafelo a temo, ke moka tša ama go hwetšagala ga tšona le go rekega.

Rena ka moka bao re jago dijo re tla amega, fela dihlopha tša go fapana mo tshepedišong ya dijo le tšona di tla itemogela diphetogo tša tlelaemete ka ditsela tša moswananoši. Ge re ka se kgothaletše diphetogo tša go tsenelela, go hloka tekatekano mo go lego gona le maatla a dikoporasi di tla bopa tshepedišo ya temo. Ka baka leo, yo mongwe le yo mongwe o na le karolo tabeng ya gore Molao o phethagatšwa bjang. Fa ke ka fao, mo ponong ya dijo, go tšea karolo go Molao go lego bohlokwa bakeng sa bakgathatema ba go fapana.

BENG BA DIPOLASE TŠE DINNYANE: Balemi bao ba ilego ba swanelwa ke go lwantšhana le go palelwa ga dibjalo, mobu o mobe, le tšweletšo ya tlase yeo e lebišitšego tlhaelelong ya dijo. Se se šušumeditšwe ke diphetogo tša dihla le koketšego ya dikotsi tša go amana le tlelaemete. Bao ba se nago ditokelo tša naga ba bile kotsing e tseneletšego. Molao o ka fana ka monyetla o oketšegilego wa go kgothaletša ditsenogare tša selegae le tša bosetšhaba tšeo di matlafatšago ditokelo tša naga le tsošološo ya naga, go sireletša le go kaonefatša tšweletšo, le go sireletša bokamoso bja boiphedišo bja beng ba dipolase tše dinnyane.

BAŠOMI BA DIPOLASENG: Phišo yeo e oketšegago le komelelo di šetše di šitiša bašomi ba dipolaseng, di fokotsa matšatši a mošomo le go bea maphelo mo kotsing. Molao o ka šomišwa go nete-

fatša gore ditshepedišo tša dipolaseng di fetoga ka ditsela tseo di sa šireletše-go tšweletšo feela, eupša di šireletše le bašomi le megolo ya bona.

MEKGATLO YA BAŠOMI: Ntle le diphetogo tša go kgotsofatša, bašomi le batho bao ba šomago ba tla lebana le ditheko tše di hlatlogago tša dijo le maemo a mošomo a kotsi. Mekgatlo ya bašomi e kgatha tema ya bohlokwa go netefatša gore diphetogo tseo le maano a go fokotša dikotsi (bona Lepokisi 1 bakeng sa tlhaloso) di sireletša bašomi, di netefatša gore ba hwetša mešomo ya go kgotsofatša, le go hlomphe ditokelo tša bona. Bašomi ba tshepedišong ya dijo le dihlopha tša bona ba ka eta pele leeto la go netefatša gore go ba le tshepedišo ya dijo e tiilego le ya toka.

BASADI: Basadi ba go šoma ba batho-baso ba rwala morwalo o mogolo ge go se na meetse a go hlweka, ge dibjalo tša ka gae di ehwa, goba ge ditheko tša dijo di oketšega. Gape ba rwala morwalo wa go hwetša mekgwa e mengwe ya go ba le mollo ka lapeng ge kabo ya mohlagase e fokoditšwe goba ba sa kgone go o reka. Molao wo o ka šomišwa go netefatša gore go ba le melawana le mekgwa ya go laola dikoketšego tše tša morwalo le go matlafatša thekgo ya setšhaba bakeng sa mošomo wa tlhokomelo bjalo ka karolo ya go swarelela tshepedišong ya dijo.

BANA LE BASWA: Baswa ba tla lebana le ditlamorago tša mathata a tlelaemete le tlhokego ya dijo le meetse mo nakong e tlagole, le ge e le gore ga se bona ba bakago botlalo mathata a. Ka maemo a gona bjale a magolo le ao a oketšegago a bana ba go se gole ka tshwanelo, tlhokego ya meetse a go hlweka, kelela-tšhila le dijo tša phepo, phetogo ya tlelaemete e tlo gakatša maemo a phepom-

Seswantšho: Claire Russell

pe. Maemo a thata a mošomo le temo ka tlase ga ditlamorago tše mpe tša tlelaemete le wona a dira gore batho ba se sa hirwa le go fokotša mekgwa ya go iphediša bakeng sa baswa tshepedišong ya dijo. Baswa ba ka šomiša menyetla yeo e fiwago ke Molao go tšwetša pele dikgetho tša bona bakeng sa tlelaemete e botse nakong e tlagole.

MALAPA: Lapa le 1 go malapa a 5 mo Afrika Borwa a lebana le tlala. Malapa a go hwetša letseno le lenyenyanane, bao ba se nago tokelo ya go dula lefelong le itšego, bašomi ba dipolaseng, le batšweletši ba ditšweletšwa tše dinnyane ba gare ga bao ba tla tlaišwago ke ditlamorago tše mpe tša tlelaemete, tšeo di akaretšago go hlatloga ga ditheko tša dijo le kgonagalo ya tlhokego ya kabo

Lepokisi la tshedimošo: Go fetiša molao - lenaneo la nako

2011

Lenaneo la Bosetšhaba la Sephetšo sa Phetogo ya Tlelaemete leo le lokolotšwego - le bea motheo wa molao wa ka moso.

2018

Ditšhišinyo tša Molao wa Phetogo ya Tlelaemete di filwe setšhaba gore se ntšhe maikutlo ka tšona.

2022

Molao wo o Boeledišwego o tsebagaditšwe ka diphetogo tše sego kae.

March 2025

Molao o boletšwe semmušo gore bjalo ke molao. Phetogo tše dingwe di tlošeditšwe, empa paballo ya batho ke yeo e nyakegago bonnyaneng bja dikarolo tše mmalwa.

Ka morago ga Lenaneo la Bosetšhaba,

mekgwa ya diphetogo ya mafapha a go fapafapana a ile a lokollwa — go akaretša Lenaneo la Diphetogo tša go šireletša Tlelaemete le Leano la Phokotšo ya Ditlamorago (CCAMP) la lefapha la temo, leo le hlalosa mekgwa ya tlelaemete maemong a tšweletšo a tshepedišo ya dijo.

2018-2022

Molao o eme felo gotee (bonnyane ka lebaka la Covid le dipoledišano tša go tsenelela kua NEDLAC. Diphetogo tše kgolo di dirilwe, le ge dikgopolo tša motheo tša ka gare ga Lenaneo la Bosetšhaba di se tša fetoga).

2024

Molao wa Phetogo ya Tlelaemete o tsebišwa semmušo (o fetišitšwe Palamenteng).

ya dijo. Molao wo ke sebaka se sengwe sa go bopa tshepedišo go netefatša gore go ba le dijo tše dintši, tše di lekanago bohle le go hwetšagala ka fase ga phetogo ya tlelaemete, go e na le go gakatša go hloka tekatekano mo go šetšego go le gona. Se se ka dirwa ka go tutuetša mekgwa yeo Molao o e laolago ka go kgothaletša le go hlama leano la ka moso la go kgomarela phetogo ya toka.

SETŠHABA: Molao o laela gore batho ba tšee karolo maamong a mmalwa, le go fa setšhaba le batho bohle boemo bja semolao bja go tšea karolo, go bea leihlo le go hlama mmogo leano la go bopa tshepedišo ya dijo e tiilego le ya go ba le toka kutšwanyana.

Go ba tlelaemete e botse go nyaka gore go fetošwe tshepedišo ya dijo, e sego feela go fetoša mekgwa wa temo. Batšeakaro ba go fapafapana ba ka šoma mmogo go netefatša gore mekgwa ya go phethagatša Molao e akaretša mekgwa e mebotse ya temo (agroecology), go hwetša ditokelo tša naga le go dula go yona, go laola tshepedišo ya kgwebo ya dijo, le go amogela mešomo ya tlhokomele le mešomo ya tlasana ya go iphediša e le motheo wa diphetogo le go rarolla go hloka toka moo go beago kotsing kabo le go hwetšagala ga dijo.

Ke eng seo Molao wa Phetogo ya Tlelaemete O SA SE dirego?

- Ga o fane ka mekgwa yeo e kgethegilego ya maitlamo a motheo a go diragatša ditaba tša tlelaemete.
- Ga o akaretše dipakane tša go fokotša tšweletšo ya dikgase goba go bolela thwii dinako tša go fihlelela dipakane tšeo.
- Ga o tiišetše thekgo ya tšhelete goba ditšhelete tše di beetšwego ka thoko bakeng sa tiragatšo, e lego seo e dulago e le mogato wo o nyakago ditšhelete tša mmušo.
- Ga o šireletše ka mohlolo badudi bao ba lego kotsing goba tlhago - se se ithekgile ka fao Molao o hlalowsago ka gona, o dirišwago, le go fetolelwa melawaneng le maano maamong a bosetšhaba, a profense le a selegae. Se se baka tlhokagalo ya go diragatša le go hlohleletša bakeng sa go thea lenaneo la nnete la diphetogo maamong le medirong ya ka moso ya ka tlase ga Molao
- Ga o rarolle tahlegelo le tsheny, tše di akaretšago ditlamorago tšeo go sa kgonegego go sepedišana le tšona

Ke eng seo Molao wa Phetogo ya Tlelaemete o se dirago?

E le sebopego sa molaotheo, Molao o fana ka motheo wa semolao bakeng sa tiragatšo, gomme dintlha ka botlalo di tla hlalowsa ka melawana, maano a setšhaba, a diporofense, le a mebasepala, ditlhahlo tša mafapha le diphetšo tša bahlankedi. O fana ka motheo wa go fokotša dikgase tša Afrika Borwa le go fetofetoga le ditlamorago tše di bakwago ke go fetoga ga tlelaemete. Go diragatšwa ga mekgwa ye ke gona go fago setšhaba (go akaretša bašomi) le batho ka moka monyetla o bohlokwa wa go bopa karabelo ya Afrika Borwa go phetogo ya tlelaemete bakeng sa tshepedišo ya dijo.

Kamoo o ka šomišago Molao

- E le motheo wa semolao wa go lwela le go thekga go phethagatšwa ga melawana le maano a maleba.
- Go netefatša gore ditshepedišo tša dijo di bogareng bja pholisi ya mabapi le tlelaemete phethagatšong ya melawana, ditekodišo tša dikotsi le maano, le gore di bontšha lenaneo la maleba la diphetogo leo le dikologilego thulaganyong ya go tsošološa toka (bona Lepokisi 1).
- E le motheo wa semolao wa go nyaka phethagatšo ya melawana le maano a maleba ka nako e swanetšego
- Kgatha tema ka mafolofolo megatong yeo Molao o e theago bakeng sa go hlama melawana le maano ka dipoledišano tše di tseneletšego.
- Go netefatša go kgatha tema ga setšhaba moo go laelwago ke Molao bakeng sa megato e itšego, kudukudu bakeng sa maloko a setšhaba ao a lwelago diphetogo tshepedišong ya dijo.

LEPOKISI 1: DITLHALOSO

THULAGANYO YA TOKA: Morero o mogolo ke go dira gore megato ya go diphetšo e be ya toka, ya go se ute selo, ya go akaretša bohle, gomme e nee bao ba amegago sebaka sa go tla ka tharollo.

KABO YA TOKA: E mabapi le kamoo ditlabela, menyetla le maikarabelo di abjago ka toka, go šomišwa melaotheo ya go swana le tekatekano, go se kgetholle, le tlhokagalo.

TSOŠOLOŠO YA TOKA: E akaretša go lokiša tshenygo ka go kopanya bao ba amegago le bao ba ikarabelago gore ba amogele ditlamorago, ba amogele molato le go dumelelana ka mekgwa ya go lokiša le go thibela mathata a mangwe ka moso.

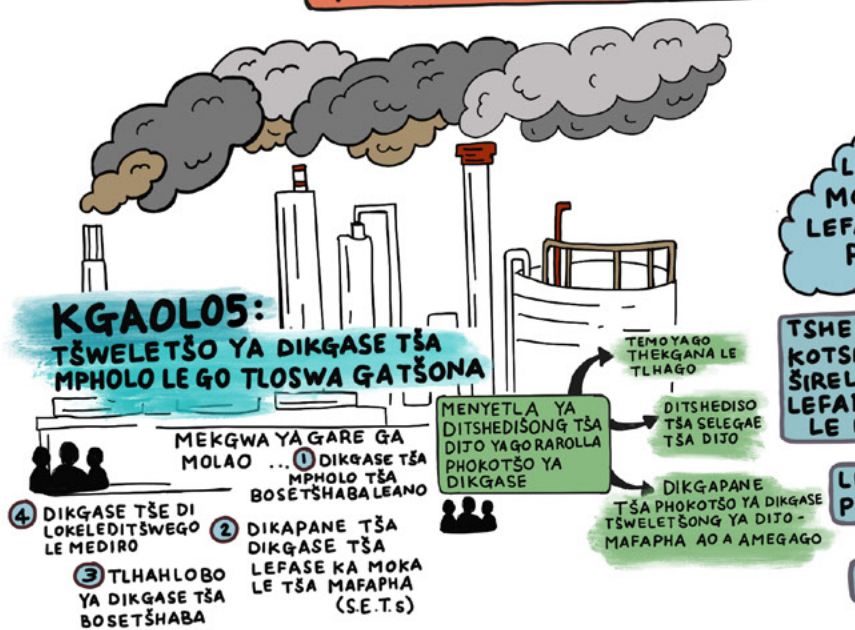
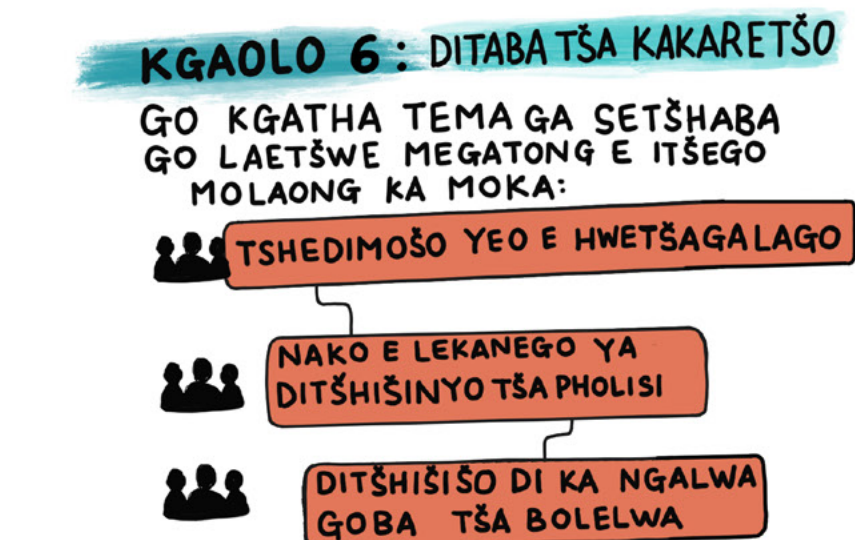
PHETOGO: Phetogo go ditshepedišo tša tlhago, tša setšhaba goba ikonomi go ditlamorago tše di diregilego goba tše di letetšwego tša tlelaemete. Se se ka direga ka go fetošwa ga megato, mekgwa le diboepo go fokotša kotsi goba go hlolega go menyetla. Ka boripana, phetogo e šupa go mekgwa ya go fetofetoga le phetogo ya tlelaemete/go fokotša ditlamorago tša yona.

PHOKOTŠO YA DIKGASE: Dilo tše di dirwago go fokotša goba go thibela tšweletšo ya dikgase tša mpholo lefaufaug goba go matlafatša mekgwa ya go tloša dikgase tše.

CLIMATE CHANGE ACT

go ya ka pono ya ditshepediso tša dijo

Dilo tša bohlokwa kudu tše di ka lwelwago megatong le maanong a ka tlase ga Molao

- Netefatša gore ditekodišišo le maano di lebelela tshepedišo ka moka ya dijo (sebopego go tsenyo) go e na le go no lebelela tša temo (balemi).
- Lemoga gore go hwetšagala ga dijo ke bothata bja tlelaemete ka go dira gore seo e be šedi e kgolo ya maano a karabelo ya tlelaemete maamong a selegae le a bosetšhaba.
- Go thekga setšhaba go dira temo ya go thekgana le tlhago (agroecology) le go phema temo ya intaseteri le ya go šomiša dikhemikhale.
- Mekgwa ya go laola le go boloka ditheko tša dijo di le gabotse bjalo ka karolo ya go lwantšhana le phetogo ya tlelaemete.
- Thekga batšweletši ba dijo tše dinnyane ka phihlelelo ya naga, peeletšo ya setšhaba le thekgo ya temo ya go thekgana le tlhago (agroecology), le mananeo-kgoparara a go kgotlelela tlelaemete.
- Dikgato tša go rarolla go se lekalekane ga bong ka go beeletša ditirelong tše di fokotšago le go aba ka leswa maitapišo a basadi ba go se lefiwe mabapi le dijo le phepo bjalo ka karolo ya bohlokwa ya phetogo ya tlelaemete le mekgwa ya go kaonefatša phepo.
- Šireletša barekiši ba dijo bao ba ikemetšego ka leano la go akaretša, mananeo-kgoparara, le go lemogwa semolao ke mebušo ya selegae
- Mešomo e mebotse le megolo ya maleba bakeng sa bašomi ba tshepedišong ya dijo.
- Laola matla a dikgweba le ditshepedišo tša kabo le go thekga dikgweba tša dijo tša selegae ka tsela ya toka.

Menyetla go Molao wa Phetogo ya Tlelaemete go tšwetša pele tshepedišo e tiilego ya dijo

Karolo ye e hlalosa ka boripana dikarolo tša bohlokwa tša Molao le menyetla ya tsenogare ya tshepedišo ya dijo e tiilego le ya toka. E ka balwa mmogo le kakaretšo ya seswantšho go matlakala x-x yeo e bontšhago ditokišetšo tša Molao le magato ao a ka bago gona a tshepedišo ya dijo.

GO LATELWA GA PHOLISI MMUŠONG LE MAFAPHENG

Kgaolo 2 ya Molao e nyaka gore mekgatlo ka moka ya mmušo e dire gore dipholisi tša yona, mananeo, melao le diphetso di sepedišane le melaotheo le maikemišetšo a Molao. Se se thea boitlamo bja semolao bjo bo ka šomišwago go kgothaletša gore go be le dipholisi tša tlelaemete tša go hlohleletša katlego, tša tekatekano le tše di holago batho mafapheng ka moka. Se ga e no ba polelo feela; eupša ke taelo ya semmušo yeo e thekgwago ke molao. Setšhaba se ka šomiša molao wo go hlola pholisi e bogale, go nyaka gore batho ba ikarabele, le go lwela diphetogo tša tshepedišo mafapheng ka moka a mmušo.

MENYETLA YA DITSHEPEDIŠO TŠA DIJO: Se se hlola menyetla ya go kopanya dikakanyo tša tlelaemete le tša dijo mafapheng a mantši a bosetšhaba. Ka mohlala, Lefapha la Tsošološo ya Naga le Tlhabollo ya Metsemagae le ka hlohleletšwa go netefatša goer go hwetšagala ga naga le gola le go ba le tokelo ya go dula go yona go bontšha dikotsi tša tlelaemete le go thekga tšweletšo ya dijo yeo e fetogago ya setšhaba. Ka ge go se hwetšagale ga dijo go mpefadišwe ke phetogo ya tlelaemete, Lefapha la Bosetšhaba la Ditšhelete le Lefapha la Tlhabollo ya Setšhaba a ka kgopelwa go beakan-ya thekgo ya mašelang le tšhireletšo ya tša leago, bjalo ka go fepa bana dikolong le go hloma mananeo a phepo. Mafapha a mangwe ao a akaretšwago dithekišong, go tša temo le go hwetšagaleng ga dijo le wona a ka ikarabela go direng gore tlelaemete e šireletšege dipholising tša wona le mananeong. Molao o kgotšha batšeakaro- lo go hlohleletša maano a beakantšwego gabotse a go šireletša tlelaemete le go phethagatša maano ao mafapheng ka moka a mmušo ao a amago tshepedišo ya dijo

TŠEA KGATO: Ka baka la mošomo wa gago (matla, dijo, meetse, naga bjlbjl.) lwela gore go be le tšweletšo ya dijo ya ya go se gobatše tlelaemete dipholising tša lefapha leo.

MAANO A PHETOGO LE GO THUŠA TLELAEMETE

Molao o hlalosa sebopego sa Leano la Bosetšhaba la go Šireletša Phetogo ya Tlelaemete (NASP), seo se latelwago ke maano a lefapha le lengwe le le lengwe. O akaretša ditokišetšo tša diphetogo tša maemo, maikemišetšo le dipego tša ka mehla tša dinyakišišo. Molao o laola dinako tše di latelago tša tlhabollo ya NASP:

- Ngwaga o tee ka morago ga gore Molao o fetišwe e le molao wa semmušo:
 - » Go swanetše go dumelelwa maemo a dikotsi tša tlelaemete le megato ya go lebeletšana le phetogo
 - » Tona o swanetše go hlalosa maikemišetšo le magato a katlego a bosetšhaba a phetogo
- Mengwaga e mebedi ka morago ga gore Molao o fetišwe e le molao wa semmušo:
 - » Amogela NASP (e tla hlalobja leswa mengwageng e mengwe le e mengwe e 5)
- Ngwageng o tee wa go amogelwa ga NASP:
 - » Hloma Maano a Lefapha a Diphetogo (bjalo ka a temo, meetse, bjlbjl.)

Megato ye e fana ka menyetla e mentši go setšhaba go bopa lenaneo la naga la phetogo go netefatša gore le bontšha phetogo ya maleba. Lega go le bjalo, lenaneo le la nako le šoma feela ge mogato o thoma semolao. Go thewa ga NASP ke e nngwe ya dikarolo tša Molao tše di diegišwago, ka gona re hloka go lwela gore e thoma go šoma.

MENYETLA YA DITSHEPEDIŠO TŠA DIJO: Megato ye e fana ka monyetla wa go netefatša gore tshepedišo ya dijo e akaredišwe tlhabollong ya maemo le dipakane tša NASP. Gape e fana ka monyetla wa go netefatša gore ditlamorago go badudi ba go itlhakela,

bašomi, basadi, baswa le balemi ba banyenyane ba akaretšwa maamong a. Go feta moo, re swanetše go lwela go netefatša gore tharollo ya rena, bjalo ka temo ya go thušana le tlhago, taolo le go tsepama ga ditheko tša dijo, ditsenogare tša toka ya bong, ditshepedišo tša selegae tša dijo, le dinyakwa tša bašomi ba semmušo le bao e sego ba semmušo di akaretšwa maikemišetšong le ditabeng tša NASP. Se se hloka maiteko a go nagana ka leswa ka phetogo e sego feela e le phetogo ya go ithola kgwara, eupša e le monyetla wa go thea tshepedišo ya dijo ya toka, ya go akaretša bohle le ya go se senye tikologo.

TŠEA KGATO: Ka go tšea karolo dipoledišanong, ditšhišinyong tša bohlokwa, go kgopela maele ka ga seemo sa lena sa dipholisi, lwe-la dinyakwa le dilo tše bohlokwa tša lefapha la lena goba tša mokgatlo wa lena gore di bonagale ka go maemo, maikemišetšo le ka go NASP, gotee le leano la phetogo la lefapha go tša temo, leo re swanetšego go lwela gore e be la tshepedišo ka moka ya dijo.

GO DIRA GORE SETŠHABA SE THUŠE GO ŠIRELETŠA TLELAEMETE

Kgaolo 3 ya Molao e laela diprofense le mebasepala go hlama le go diragatša maano a go šireletša tlelaemete go dumelelana le molao wa bosetšhaba. Molao o re mebasepala e swanetše gore:

- Bonnyane ngwageng wa go phatlalatšwa ga NASP, e dire ditekolo tša dinyakwa tša tlelaemete.
- Mengwageng e mebedi ka morago ga moo, e swanetše go hlama maano goba mekgwa ya go šireletša tlelaemete - yeo e tlogo go sekasekwa leswa mengwageng e mengwe le e mengwe e 5.
- Ka morago ga moo, mebasepala e swanetše go tsenya taba ya tlelaemete ka go Maano a Kopantšwego a Tlhabollo (IDPs) (mebasepala) le go maano a tikologo (diprofense).

MENYETLA YA DITSHEPEDIŠO TŠA DIJO: Go na le menyetla ya go netefatša gore diprofense le mebasepala di tsenya ditšhišinyo tša tshepedišo ya dijo e tsepamego ya selegae ditekolong tša yona tša dinyakwa tša tlelaemete le maano a karabelo, le gore mantšu le dinyakwa tša badudi ba selegae ba tshepedišong ya dijo a a kwewa. Ka mohlala, Leano la Tiragatšo la Tlelaemete la Thekwini le gatelela go nyakega ga diphetogo tshepedišong ya dijo, go akaretša go thekga balemi ba banyenyane le batšweletši ba banyenyane ba selegae ka dirapana tša dijo. Lega go le bjalo, maano a a ka gatela pele ka go kgothaletša mekgwa ya go lema ya go thekgana le tlhago, go tla ka mekgwa ya go dira gore dijo tše di lekanetšego di hwetšagale bonolo, le go thekga barekiši ba banyenyane le bao e sego ba semmušo.

TŠEA KGATO: Sa pele, mekgatlo ya setšhabeng le setšhaba e ka dira gore mebasepala e ikarabele ka go thoma le go fetša megato ye; sa bobeli, e ka kgothaletša gore go matlafatšwe ditshepedišo tša selegae tša dijo gore di tsenywe ge go logwa maano; gomme sa boraro, e ka bea leihlo go phethagatšwa ga maano ao le go netefatša gore maano ao a sekasekwa leswa le go kaonefatšwa ge go hlokega.

GO RULAGANYA LE GO TŠEA KAROLO GA SETŠHABA

Molao o laela mekgatlo e itšego go rulaganya phethagatšo ya wona.

TŠHOMIŠANOMMOGO YA MAFAPHA A MMUŠO GO ŠIRELETŠENG TLELAEMETE

Kgaolo 2 e kgetha Foramo ya Lekgotla la Tona ya Mmušo bjalo ka sehlopha se se laolago leano la maemo tlelaemete ya profenseng. Seboka se sengwe le se sengwe sa foramo ye se šoma bjalo ka Foramo ya Profense ya Phetogo ya Tlelaemete, se ra gore ditaba tša tlelaemete di swanetše go akaretšwa go ajenda e nngwe le e nngwe gomme di be gare ga dipholisi tše dingwe tša profense. Diboka tše gape di fa le tsela ya go kgopela thušo ya seteginiki mabapi le ditaba tša tlelaemete. Le ge go le bjalo, gona bjale ga di na go tšea karolo ga setšhaba gomme di šoma ka tekanyo e lekanyeditšwego.

MONYETLA WA TSHEPEDIŠO YA DIJO: Diboka tša profense di fana ka sebaka se sengwe sa gore ditshepedišo tša dijo di akaretšwe thulaganyong. Seo se bohlokwa ka ge diprofense di na le ditaelo mafapheng a go fapafapana tshepedišong ya dijo, bjalo ka temo, tlhabollo ya ikonomi le tikologo.

TŠEA KGATO: Boledišana le batšea diphego bao ba laolago ajenda ya foramo, bjalo ka dihlogo tša mafapha a profense goba baetapele ba masepala.

LEKGOTLA LA MAELE: TEMOŠO YA SETŠHABA LE GO TŠEA KAROLO

Kgaolo 2 e laela Khomišene ya Mopresidente ya Diphetogo tša Tlelaemete (PCC) bjalo ka lekgotla la maele leo le kgonago go dira sebaka sa tlaleletšo seo setšhaba se ka se amago. Tema ya lekgotla leo ke go fana ka maele, ka gona ditšhišinyo tša lona ga se ka mehla di tšewago e le molao, efela lekgotla le la PCC le ka ba tsela ya bohlokwa ya go tliša diphetogo.

MENYETLA YA DITSHEPEDIŠO TŠA DIJO: Mošomo wa lekgotla la PCC o akaretša phetogo ya dinyakwa go tša temo. Le ge se se bontšha kgatelopele ye bohlokwa, ditshepedišo tša dijo ka kakaretšo di sa dutše di sekasekwa gannyane ka go letlakala la PCC la Diphetogo tša Tšhireletšo ya Tlelaemete. Setšhaba se swanetše go šomiša dintlha tše go matlafatša ajenda ya PCC ya tshepedišo ya dijo, ka go kgopela gore go akaretšwe molawana wa taolo ya ditheko tša dijo, mošomo o mobotse bakeng sa bašomi ba dipolaseng, le go thekgwa ga dikgwebo tša dijo tše e sego tša semmušo le tša selegae.

TŠEA KGATO: Šoma le balekane go thea ajenda yeo e kopanetšwego ya ditshepedišo tša dijo, tšea karolo ditherišanong tša PCC, boledišana le bahlankedi ba PCC, gomme o lwele diphetogo le ditokelo tše di tiilego ka go ajenda ya lekgotla la maele la PCC.

TAELO YA GORE SETŠHABA SE TŠEE KAROLO

Kgaolo ya 6 e hlalosa gabotse gore Molaong ka moka, go sa šetšwe gore ke ka gare ga maano a mmasepala, a profense, a bosetšhaba, goba a lefapha, go tšea karolo ga setšhaba ke tlamo maamong a

mantši, go akaretša le ditekolong tša dinyakwa tša diprofense le mmasepala, go theweng ga maikemišetšo a dipheetošo maamong a bosetšhaba, mekgwa le maano, le maano a lefapha a dipheetošo. Gape o nyaka gore tshedimošo dirwe gore e hwetšagale le gore go bewe nako e lekanego bakeng sa ditshwaotshwao tše di ngwadilwego, gomme mo go swanetšego, tša go bolelwa ka molomo.

MONYETLA WA TSHEPEDIŠO YA DIJO: Go tšea karolo ga setšhaba ke karolo ya bohlokwa ya gore go be le diphetogo ditshepedišong tša dijo. Go netefatša gore setšhaba ka moka se tšea karolo ke senotlelo sa gore mantšu a batho ba maemo a fase a kgone go bopa tshepedišo ya dijo e tiilego le ya toka mo Afrika Borwa.

TŠEA KGATO: Eba le tsebo ka megato ya go tšea karolo ga setšhaba, lwela gore batho ba tšee karolo, gomme o kgatehe tema megatong yeo ka bohlale le ka kago.

GO FOKOTŠA DITLAMORAGO TŠE MPE TŠA MEKGWA YA TŠWELETŠO YA DIJO

Molao o thea mekgwa wa bosetšhaba wa go fokotša ditlamorago tše mpe tšweletšong ya dijo, dipakane tša mafapha, le mekitlana ya khemikhale ya khapone go hlahlala maitekelo a go fokotša ditlamorago. Molao gape o nyaka gore bewe leihlo tšweletšo ya dikgase le muši go dirišwa National Greenhouse Gas Inventory gomme o dumelela taolo ya dikgase tša maitirelo. Molao o laela go bewa ga dipakane tša phokotšo. Setšhaba se ka šomiša tshepedišo ya UNFCCC ya Nationally Determined Contribution (NDC) go lwela gore diphetogo tša dipakane tša mafapha, go netefatša gore di dumelelana le dipakane tša tekatekano ya tlelaemete le tlhabollo.

MENYETLA YA DITSHEPEDIŠO TŠA DIJO: Ka lebaka la dikgase tše dintši tšweletšong ya dijo, go bohlokwa go lebelela lefapha le le go kgarametša taba ya go etiša pele dinyakwa tša bašomi le setšhaba re dutše re fokotša dikgase tše. Leano la ditshepedišo tša dijo le ka kgarametša gore go laola ga setšhaba naga, balemi ba bannyane le temo ya go thekgana le tlhago e be senotlelo sa go fokotša dikgase seo se kgothaletšago phetogo ya toka.

TŠEA KGATO: Romela ditshwaotshwao tša gago gomme o kgatehe tema dipoledišanong tša Dipakane tša Phokotšo ya Dikgase go tlišetša gore mmušo o rera tshepedišo ya dijo ya go se tšweletše dikgase tše dintši le gore dipheetošo tšeo e ba tša toka tabeng ya ditshenyagalelo le mehola.

MENYETLA YA TLHOHLELETŠO LE GO KGOPELA MAELE

Ka lebaka la lebelo le go ba šoro ga ditlamorago tše mpe go tlelaemete, go nyakega megato ya kapelapela. Le ge Molao o hlalosa gabotse megato ya dipholisi le dinako, tše dintši, bjalo ka maano a karabelo ya mebasepala yeo e nyakegago mengwageng e meraro (goba mengwageng e mebedi morago ga leano la phetogo), ke tše di telele kudu ge di bapetšwa le go akgofa ga mathata ao re lebeletšanego le wona. Ge re bolela feela, dinako tše di ka fana ka sebaka sa go hlangwa ga dipholisi tše di tšeneletšego le tša botlalo. Bjale

ge re bolela nnete, go šetše go bile le go diega, gomme megato ya bohlokwa ya go swana le go hlangwa ga Leano la Bosetšhaba la go Šireletša Phetogo ya Tlelaemete ga se la tšwa le tsenywa tirišong. Ka gona go bohlokwa go tsenya kgatelelo le go thekga megato ye gore re sepele ka lebelo leo le nyakegago.

MENYETLA YA DITSHEPEDIŠO TŠA DIJO: Diphetogo tša tlelaemete di šetše di amile ditshepedišo tša dijo mo Afrika Borwa. Ka baka leo go bohlokwa go netefatša go thewa ga kapejana le go phethagatšwa ga mekgwa ya diphetogo tshepedišong ya dijo.

TŠEA KGATO: Ditiego tše di bontšha go nyakega ga go ema ka maoto le go boledišana le bahlankedi ba mmušo go netefatša gore DFFE le mafapha a mangwe a bohlokwa a fiwa thekgo e lekanego go dira dilo ka nako e beilwego bakeng sa go phethagatša Molao, kudukudu mabapi le go tla ka maano ao a dirwago ka nako, a go akaretša bohle le a kapejana, ao a lego bohlokwa kudu gore go be le tshepedišo ya dijo e tiilego le ya toka.

Phetho

Go ya ka seo Molao wa Phetogo ya Tlelaemete o se laelago, go na le dikarolo tše dintši tšeo setšhaba se ka kgathago tema go tšona, go thoma go diforamo tša selegae tša tlelaemete go ya dithulagan-yo tša bosetšhaba le megato ya ditshekatsheko. Go dula o tseba ka menyetla ye, go dula o kgokagane le batho ba maleba, le go lwela phethagatšo e atlegago le ya go akaretša bohle go tla ba bohlokwa go bopeng melawana le maano ao a tlogo go dirwa go akaretša ajenda ya tshepedišo ya dijo yeo e tiilego le ya toka. Go hlama ajenda yeo e kopanetšwego ke batho ba go fapafapana, bao ba ntšhago sa mafahleng le go dumelelana ka dilo tša bohlokwa tše di swanetšego go dirwa go ka matlafatša mekgwa ya katlego, gomme gwa netefatša gore karabelo go mathata a tlelaemete tshepedišong ya dijo ke ya toka le yeo e šomago.

Bakeng sa tshedimošo e oketšegilego mabapi le go boledišana le mmušo ka ga Molao wa Phetogo ya Tlelaemete, Lefapha la Dithokgwa, Dihlapi le Tikologo (DFFE) le ka ikopanywa go NCCSecretariat@dff.gov.za. Bakeng sa tshedimošo e oketšegilego le dilo tše dingwe, hle etela weposaele ya IEJ go www.iej.org.za.

Ditebogo

E ngwadilwe ke Yasirah Madhi le Andrew Bennie. Re leboga Brandon Abdinor wa Centre for Environmental Rights (CER) bakeng sa tlhahlo ya gagwe ya go utolla bohlokwa bja Molao go tshepedišo ya dijo—ka go kgethega ka tema ya gagwe go seminare ya rena—le go diboledi ka moka le bakgathatema bakeng sa botšeakarolo bja bona bjo mafolofolo, bjo bo thušitšego go bopa letlakala le la dintlha. Gape re leboga Penelope Price wa Adaptation Network le Laurel Oettle wa Association for Rural Advancement (AFRA) bakeng sa ditshekatsheko tša bona tše bohlokwa le ditshwaotshwao tše di holago. Institute for Economic Justice e ikarabela ka tshedimošo le dipono tše di lego ka mo.